

Dakako, upućujemo vas i na one „manje“ priloge: tekst Inge Vilogorac o seminaru *Salonae longae* jer donosi vrlo zanimljive obavijesti i pokazuje da antička civilizacija i klasični jezici koji je posreduju, kao i latinistička baština kojom hrvatska prošlost obiluje imaju i danas brojnu publiku od školske dobi do znanstvenika svjetskog značaja, te recenziju Petre Šoštarić koja otvara i neka pitanja o prevodenju a ta pitanja nadmašuju sam okvir knjige koju predstavlja.

Sad je samo na vama da sve to pročitate, *candidi lectores!*

Zlatko Šešelj

40 godina projekta LATINA ET GRAECA

Sentimentalno putovanje glavnog urednika

Kad se prije 40 godina, 25. svibnja 1973. godine – gotovo simbolično na datum koji se slavio kao Dan mladosti -, pojavio prvi broj časopisa LATINA ET GRAECA nitko od njegovih tvoraca nije razmišljao o njegovu trajanju: takva je mladost! Pred njom je sve vrijeme ovoga svijeta i ne razmišlja uopće u kategorijama dugovječnosti. U tim kategorijama razmišlja starost: ona broji godine, godine koje su prošle. Zato je, možda, ovo prva zabilješka o okruglim godišnjicama našeg projekta.

Kad se taj prvi broj pojavio, emocija koja nas je obuzela bila je radost. Ona iskrena radost da smo iz svoje struke i o svojoj struci progovorili onako kako nitko dosad u nas nije.

Cijela je ideja potekla iz kruga studenada viših godina klasične filologije i srodnih struka okupljenih u neku vrstu neformalnog studentskog kluba nazvanog *Antika i mi*. Oduševljeni, tu smo ideju prihvatili i mi, tadašnji bruceši zagrebačkog Filozofskog fakulteta.

Od ideje do realizacije trebalo je neko vrijeme u kojem je časopisu svoju energiju posvetio Emilio Marin koji je postao njegovim glavnim urednikom i ostao to i u drugom broju. Neke stroge hijerarhije ipak nije bilo – ta bili smo studenti poneseni emocijama i željom da otvorimo neke nove vidike! Od početka su u cijeli projekt bili uključeni Bruna Kuntić Makvić, Darko Novaković, Damir Salopek i pisac ovih redaka. A nad jezičnom korektnošću (a katkad i sadržajnom!) bdio je Dubravko Škiljan.

No prije no što smo časopis pustili u tiskanje dali smo se u potragu za nakladnikom! U tom se vremenu, naime, nije moglo tiskati ništa bez profesionalnog nakladnika, pa je i nas – neznalice u tom poslu – to ograničenje jako usporilo. Na preporuku Mladena Škiljana obratili smo se tada najintrigantnijem izdavaču u nas, Liberu, kojeg je osnovao uz Institut za znanost o književnosti Slavko Goldstein. I on je prihvatio da pod njegovim kišobranom – ali zapravo sasvim nezavisno i sadržajno i financijski – izlazi časopis LATINA ET GRAECA.

I uspjeli smo!

Otisnut u vrlo skromnim prilikama toga vremena (i s vrlo malo novaca!) u skriptarnici Sveučilišta (koja će doskora prerasti u tiskaru Sveučilišne naklade Liber) pojavio se, dakle, 25. svibnja 1973. godine prvi broj časopisa.

Bili smo silno ponosni, no trebalo je časopis i distribuirati. Polako, uz savjete pametnijih, časopis smo ponudili zagrebačkim knjižarama (O zlatna li doba kad su knjižare nudile časopise!), a krenuli smo i u prodaju na fakultetu i u Klasičnoj gimnaziji.

Prva, skromna, naklada od 300 primjeraka nestala je u roku od nekoliko mjeseci.

Ohrabreni krenuli smo u pripremu i tisak drugog, pa trećeg, pa desetog broja...

Ono što se u početku činilo izrazom jedne studentske generacije (ako pogledate navedena imena jasno vam je da se radi o jednoj vrlo uspješnoj generaciji), pa ako hoćete i studentske potrebe za potvrdom pretvorilo se nakon nekoliko godina u ozbiljan projekt. U njemu su počeli surađivati i već afirmirani znanstvenici tako da je časopis LATINA ET GRAECA postao projekt prihvaćen u stručnoj javnosti ali i u širim krugovima zainteresirane publike: u to doba pretplata doseže 600 pretplatnika, a po knjižarama širom bivše države prodaje se preko 400 primjeraka časopisa! Porast pretplatnika i kupaca nagnao nas je da prva četiri broja čak reprintiramo kako bismo im omogućili da kompletiraju svoje primjerke!

Gotovo nezamislivo.

Dostigle su nas i grafičke mijene i kad bi neki povijesničar tiskarstva želio prezentirati razne faze razvoja tiska tih godina kad polako umire knjigotisak, lako bi ih pokazao upravo na našem časopisu.

Prvotna je priprema bila tek električni pisači stroj, bez desnog ruba i tisak u offset tehnici. Deseti broj časopisa bio je pravi grafički skok! Korice se tiskaju dvobojno i plastificiraju a knjižni je blok napravljen na stroju koji se zvao composer i bio je tada, 1978., krik tehnike. Composer je, naime, mogao oblikovati desni rub.

Kompjuterska će nas tehnologija pripreme dostići u 30. broju, 1988. godine.

I ovdje valja reći da je naslovnica svih brojeva prvog niza bila prepuštena vrhunskom dizajneru i slikaru Nenadu Doganu koji nas je svih tih godina pratio kao prvi prijatelj.

Časopis tako pomalo napreduje, iz broja u broj donosi zanimljive teme, prijevode, bibliografije, leksikone, brojne recenzije i druge priloge. Bibliografija prvog niza objavljena je u završnom dvobroju tog niza, u broju 39-40. iz 1993. godine, a novog niza u 21. broju prije godinu dana. Lista tekstova i suradnika lista je onoga što je filologija ali i druge znanstvene discipline okrenute antici tih godina mogla dati. Dakako, časopis LATINA ET GRAECA nije nikad težio nikakvom monopolu na struku tako da se gornja tvrdnja ne smije uzeti u tom smislu. Brojni su tekstovi objavljeni i u drugim časopisima, osobito arheološke teme u bogatoj arheološkoj periodici, no mislim da je sadržaj našeg časopisa doista reprezentativni presjek naših mogućnosti.

Članci su naime jednim dijelom otvarali raspravu o struci samoj, o njezinim dosezima, o potrebi za njom i koristi od nje. Oni su se otvarali prema školi i pitanjima učenja klasičnih jezika, osmišljavali su dakle struku samu.

Mislim da je to svakako bila i ostala važna strana našeg rada.

Približavajući se već desetom broju, svjesni da se oko časopisa okupio vrijedan skup mladih znanstvenika i prevoditelja, na inicijativu Dubravka Škiljana, pokrenuli smo i Biblioteku LATINA ET GRAECA, da bismo, kako je Dubravko na inicijativnom sastanku napomenuo, krenuli u popunjavanje bijelih polja našeg poznavanja antike, odnosno u prevodenje svega onoga što u našem kulturnom polju – a tiče se antike – nedostaje.

Precizan i marljiv kakav je bio napravio je i operativni plan: 10 kola od po 10 knjiga kojima ćemo bitno popuniti lakune u našoj prijevodnoj literaturi.

Oduševljeno smo prihvatili tu ideju, a Dubravko je – kao primjer i standard – prenio, preveo i komentirao Katulove sabrane pjesme.

Knjiga je, za razliku od časopisa koji je tada slagan još relativno priprostim tehnikom a montiran na radnom stolu potpisnika ovog teksta, profesionalno napravljena u Riječkoj tiskari u fotoslogu: prava knjiga. Otisnuta je u tvrdom i u mekom uvezu i to, nažalost, kao jedina; sve su kasnije knjige Biblioteke LATINA ET GRAECA oblikovane u mekom uvezu.

I opremu knjige prepustili smo profesionalcu: od te prve knjige, pa sve do svoje visoke dobi likovnu je opremu knjizi dao Alfred Pal. Napustili smo tradicionalne simbole antike: dorske ili jonske stupove, kazališne maske i portrete. Željeli smo korice suvremenog izraza na taj način također poručujući publici da je knjiga koju čitaju napisana prije mnogo stoljeća, ali da je i danas relevantna.

Škiljanova se vizija o 10 kola u 10 godina nije, nažalost, ostvarila iz bezbroj razloga. No ideja biblioteke koja će biti dvojezična – što je svrstava među najrelevantnije izdavačke pothvate te vrste – i koja će kroz uvode i komentare dati najbolje što možemo ipak se postupno ostvaruje.

Nedugo nakon prijevoda Katulovih pjesama Darko Novaković predstavio je prijevode grčkog ljubavnog romana, a slijedili si prijevodi Aristofana i drugih antičkih stvaralaca. Biblioteka je možda ostala bez konačnih namjera, ali je rijeka prijevoda progovorila svojom silinom.

Biblioteka LATINA ET GRAECA objavila je dosad pedesetak knjiga prijevoda, a širina onoga što se pojavilo u radu naših stručnjaka ponukalo nas je da uz osnovnu biblioteku pokrenemo i biblioteku RADOVI, u kojoj se pojavilo dvadesetak naslova, a uskoro se obnavlja novima, te biblioteku PRIRUČNICI koja je sa svojih 6 naslova dala 6 temeljnih priručnika za područje antike.

Izdavali smo, samostalno ili uz druge izdavače, i knjige izvan ovih nizova, a među njima ističem posebni niz posvećen djelima našeg prerano umrlog kolege Dubravka Škiljana.

Sredinom osamdesetih godina otvorili smo i redakcijski prostor koji je kroz okupljanje suradnika, kroz promocije knjiga i druge aktivnosti, postao malim kulturnim centrom na zagrebačkom Kaptolu.

Nažalost, kao i u svim drugim područjima naših života u sve se to umiješao rat.

Raspala se država u kojoj smo distribuirali veliku količinu časopisa, u Hrvatskoj je nastala podjela na podobne i one koji to nisu (a mi to nismo bili!) i sve je to dovelo do utrnuća našeg časopisa koji je svoj tok zaključio bibliografskim opisom u broju 39-40.

Biblioteka je ipak i dalje napredovala, tako da je i u tim gluhim godinama objavljeno nekoliko knjiga. Ostale su nekako neprepoznate jer su tada našom društvenom scenom a i njezinom kulturnom izvedenicom dominirale neke druge knjige koje s našim idejama naprosto nisu korespondirale. Postali smo sasvim irelevantni.

Naša nepodobnost dovela je do toga da nam Ministarstvo kulture RH nije htjelo pomoći da zadržimo redakcijske prostorije te je naš rad od tada zapravo nomadski. Nadamo se ipak da ćemo uskoro ponovo uspostaviti knjižnicu koja je prije svog zatvaranja posjedovala gotovo kompletnu zbirku prijevoda i zbirku udžbenika. O starim i vrijednim izdanjima, uključujući i izdanja hrvatskih latinista da ni ne govorimo.

No sve je bilo uzaludno: obećanja tadašnjeg ministra pretvorila su se u poznatu izreku obećanje ludom radovanje. I tako je sve do danas. Nikakve molbe ni Gradu ni Republici da nam pomognu u pronalaženju prostora nisu uspjele.

Možda će ih činjenica da smo izdržali 40 godina potaći da se to promijeni.

Uvijek smo, pa i u ta teška vremena, vjerovali da će se rad na časopisu kad-tad nastaviti. Imali smo priloga za nekoliko brojeva i mislili smo da bismo pomoću dvo-broja mogli premostiti crnu rupu tih godina. No vrijeme je prolazilo a da nismo mogli ništa pokrenuti.

I tu nas je pozvao Albert Goldstein, vlasnik Izdanja Antibarbarus, da uz njegovu pomoć krenemo dalje.

Tako je pokrenut novi niz 2002. godine koji ovim brojem dostiže 23. svezak (ili ukupno 63 sveska u oba niza).

Berti – to mu je bio općeprihvaćeni nadimak – je u naš projekt unio svoju dušu, svoj um i svoje srce. Stalno nas je poticao da odradimo tekstove, a onda ih je sam slagao, prelamao i oblikovao, te dizajnirao korice, a potom i distribuirao otisnut časopis. Takvog prijatelja i takvog pokrovitelja nikad nismo imali!

Časopis, a i biblioteka koju smo prenijeli pod isti kišobran, krenuli su tada novom energijom, pogonjeni prvo Bertijevom. I tako je novi niz časopisa LATINA ET GRAECA ponovo potekao. Iz broja u broj Berti mu se predavao iskreno i do kraja. Sve dok ga nije izdalo srce za radnim stolom, za kompjuterom na kojem je titrao upravo novi broj LATINA ET GRAECA.

Kako je rad na časopisu postajao sve intenzivniji, kako su se opet rađale nove knjige, postalo nam je jasno da za dalje funkcioniranje cijelog našeg projekta treba i nova infrastruktura koja će preživjeti i kad nas više ne bude. Zato smo prionuli utemeljenju Instituta, novoj stranici na našem putu. Prve su se zamisli oblikovale već 2005. da bismo Institut pokrenuli pred kraj 2006. godine.

I kad je sve bilo gotovo, polovicom 2007. ostali smo bez svog prijatelja i kolege Dubravka Škiljana, a nekoliko mjeseci kasnije i bez dobrog duha cijelog pothvata Alberta Bertija Goldsteina! Nedostaju nam i danas njihova energija i mudrost. Projekt je ipak nastavio svojim putem.

Odmah nakon utemeljenja Instituta LATINA ET GRAECA uz izdavački smo program, na poticaj Brune Kuntić Makvić, prionuli radu na seminarima za školsku mladež. Započeli smo preuzimanjem brige nad već jasno profiliranim i vođenim seminarom u Starom gradu na Hvaru, da bismo paletu seminara uskoro proširili na seminar u Skradinu i na Bribirskoj Glavici (nazvana po latinskom imenu grada Varvaria), na seminar u Zadru (nazvan *Colonia Iulia Iader*), te na seminar u Splitu (nazvan *Salonae longae*).

Kroz te seminare godišnje prođe stotinjak učenika klasičnih gimnazija iz Zagreba i Splita te Visokog (BiH) i zagrebačkih osnovnoškolaca koji uče latinski i grčki jezik, kao i brojni profesori koji s njima rade. Rezultati su vidljivi i na stranicama našeg časopisa, ali i u motivaciji mladih ljudi koji uvelike poučeni iskustvom tih seminara nastavljaju svoje obrazovanje u onim strukama u kojima su klasični jezici i antičko iskustvo bitni.

Projekt LATINA ET GRAECA tako ide dalje i šire. Pred nama su izazovi novoga doba i uvjereni smo da ćemo na njih znati odgovoriti. Moramo otvoriti mnoge teme oko bitnih pitanja obrazovanja jer se u nastavi klasičnih jezika ti problemi možda najživlje detektiraju;

morat ćemo krenuti u informatizaciju naših aktivnosti, morat ćemo krenuti u nove projekte, morat ćemo mladosti koja sve više sudjeluje dati sve više mjesta s uvjerenjem da će u ne tako dalekoj budućnosti upravo oni odlučivati o sudbini ovoga projekta.

Jer on nije zamišljen kao projekt ni pojedinaca ni grupe, već kao projekt struke, kao prostor za odgovor struke na sve izazove svoga vremena.

Ako se osvrnemo na prethodnih 40 godina vidimo da smo na te izazove odgovarali kako smo znali i mogli. A izazova je bilo mnogo. Spomenimo samo Šuvarovu reformu koja je skoro uništila učenje klasičnih jezika da bi angažman baš ljudi okupljenih oko LATINA ET GRAECA doprinio ne samo očuvanju učenja već i njegovu širenju baš u to doba!

Na negaciju koju smo doživjeli u devedesetima odgovorili smo afirmacijom u novom mileniju, na odmahivanje rukom odgovaramo seminarima koji okupljaju stotine oduševljenih mladih ljudi.

Pred nama je bezbroj izazova.

Ponosan sam jer nam iskustvo kazuje da se oko projekta LATINA ET GRAECA okupilo dovoljno pameti i energije sposobnih da na sve izazove odgovore.

Na ponos struke i kulture kojoj pripadaju.